

יחסי ישראל – ארצות הברית – לא לעולם חוסן?

שמעון שטיין

מבט על, גיליון 237, 10 בינואר 2011

בימים אלו החל לפעול בווישינגטון הקונגרס החדש שנבחר בנובמבר האחרון 2010. גורמים שונים בישראל מביעים שביעות רצון מהמהפך שחל בבחירות אלו, היינו כשלוך הדמוקרטים והנשיא ועליית כוחם של הרפובליקנים, משום, שלדעתם, ישראל תוכל לנצל את ההישג של הרפובליקנים כדי לבלום רעיונות ויוזמות בלתי רצויים של הממשל. ימים יגידו אם הערכה זו נכונה.

זו הזדמנות טובה לבחון מחדש את יחסי ישראל-ארצות הברית. דומה כי אחד הנושאים המעטים לגביהם קיימת אחדות דעים בחברה הישראלית קשורה לחשיבות הקשרים עם ארצות הברית. מערכת יחסים זו הינה ללא צל של ספק מיוחדת אם לא לומר ייחודית. הסיבות לאפיון זה ברורות, ודומה כי אין צורך להרחיב על כך את הדיבור. קיימים גורמים במערכת הפוליטית הישראלית, הסוברים כי יחסים אלה הינם חסינים בפני כל שינוי. הנחה זו הובילה לא אחת ממשלות בישראל לאמץ עמדות תוך התעלמות מהתלות האדירה של ישראל בארצות הברית בתחומי החוץ והביטחון. במילים אחרות, ביסוד מערכת היחסים – בראייתם של גורמים אלו – עמדה ועומדת ההנחה, כי לעולם חוסן, וכי מה שהיה הוא שיהיה.

כידוע, העמודים המרכזיים עליהם נשען יחסה של ארצות הברית לישראל הם שלושה. הראשון הוא המימד האידיאליסטי במדיניות החוץ שלה קרי, היחלוצות ארצות הברית להיאבק למען ולהגן על דמוקרטיה. ישראל הינה דמוקרטיה ומכאן שהתמיכה בה עולה בקנה אחד עם האינטרס האמריקאי. העמוד השני הוא מעמדה של הקהילה היהודית בארצות הברית והיותה גשר בין ישראל לעם האמריקאי. והשלישי – זיהוי אינטרסים משותפים בתחומי החוץ והביטחון. בזמן המלחמה הקרה הייתה ברית המועצות האויב המשותף על כל מה שהשתמע מכך. האינטרס המשותף, בעקבות סיום המלחמה הקרה היה המאבק בטרור על ביטוייו השונים, שנתפס כאיום משותף וככזה, אמור היה להיות גורם המלכד בין שתי המדינות (בהקשר לזה ראוי לציין, כי לא ניתן למצוא הצהרות רשמיות אמריקאיות שכרכו, כפי שישראל עשתה זאת, את הטרור שמבצע אל-קאעדה לטרור הפלסטיני כנגד ישראל). לאיום הטרור נוסף, בראיית ישראל, גם האיום האיראני על מאפייניו השונים והגרעין בראשם.

מה חוזקם של שלושה העמודים הללו כיום? האם ניכרים בהם סדקים שיערערו את יציבותם? על שאלות אלו ואחרות ובעיקר על המשמעויות הנובעות מהתשובות לשאלות אלו ראוי לתת את הדעת. ההתבטאויות האמריקאיות הרשמיות חוזרות אמנם על הערכים המשותפים לשתי המדינות והמחויבות לביטחון ישראל כמדינה יהודית. בד בבד, יש להניח שאופי התנהלותה של ישראל בשטחי יהודה ושומרון מחד גיסא וההקצנה וביטויי חוסר הסובלנות הקונים להם שביתה בחברה הישראלית מאידך גיסא, עלולים לשחוק את הדימוי הדמוקרטי של ישראל בקרב הציבור האמריקאי.

בקרב הקהילה היהודית נשמעים קולות, שאינם מוכנים לקבל ללא עוררין את עמדת ממשלות ישראל בסוגיה הפלסטינית (כמו גם, להבדיל, בסוגיות הלכתיות) והמוכנים לצאת בגלוי כנגד המסד היהודי משום תמיכתו הבלתי מעורערת במדיניותה של ממשלת ישראל. קולות אלה לא נעלמו מעיני הממשל האמריקאי (ראה נוכחות היועץ לביטחון לאומי ג'ונס בכינוס הארגון האנטי ממסדי הביקורתי כלפי ישראל – ג'יי סטריט, כינוס שנציגי ישראל הרשמית הדירו ממנו את רגליהם). ולבסוף, צריך לציין התבטאויות דוגמת זו של הגנרל פטראוס לפיה העימות הישראלי-פלסטיני יוצר הלך רוח אנטי אמריקאי ומציב אתגרים בפני ארצות הברית בכל הנוגע ליכולתה לקדם את האינטרסים שלה במרחב. כמוה גם השאלה שמעלים באחרונה (ולא בפעם הראשונה) ביתר שאת חוגים שונים, שעניינה – ישראל כנכס או נטל, ושצריכה לעורר מחשבה נוספת אשר לתקפות ההנחה הישראלית בדבר הזהות הנמשכת והבלתי מעורערת של האינטרסים המשותפים ותרומת ישראל למימוש אותם אינטרסים.

גישתו של הנשיא אובמה לניהול היחסים הבינלאומיים בכלל והתנהלותו מול העולם המוסלמי והערבי והסוגיה הישראלית – פלסטינית בפרט, עמדה בסימן שינוי לעומת מדיניות הנשיא בוש. בניסיון ללמוד מטעויות קודמיו, שהשאירו את מאמציהם לנסות ולפתור את הסכסוך לסוף תקופת כהונתם, החליט אובמה להתמודד עם הסוגיה מיד עם תחילת כהונתו. אין ספק כי החלטתו להפוך את סוגיית הפסקת/הקפאת ההתנחלויות לאבן הפינה המרכזית עוד בטרם התחלת תהליך הידברות, הייתה אחד הגורמים לקיפאון אליו נקלעו השיחות. בעוד שהפלסטינים יכלו לעמוד מן הצד ולראות כיצד ארצות הברית מנסה לקדם את האינטרסים שלהם ללא צורך מצדם במשא ומתן, נקלעו יחסי ישראל-ארצות הברית למשבר (שאחת מתוצאותיו הינה אבדן האמון ההדדי בין הנשיא אובמה לראש הממשלה נתניהו, אשר ימשיך להעיב על היחסים לאורך כל תקופת כהונתם של השניים). חבילת

הטבות מרחיקת לכת מבחינת נדיבותה, אותה הייתה ארצות הברית מוכנה להעניק, סימלה את החשיבות הרבה שייחס הממשל בצדק או שלא בצדק, להארכת תקופת ההקפאה בשלושה חודשים נוספים, בתקווה (שלא ברור על מה היא הסתמכה) שיעלה בידם בתקופה זו להשיג פריצת דרך משמעותית בחלק מסוגיות הליבה. כשלון המאמץ האמריקאי היווה סיום פרק מבחינת הממשל האמריקאי, שללא ספק יותיר את משקעיו על היחסים בין המדינות.

יש להמתין ולראות האם הנשיא, שמעמדו וסיכויי בחירתו לתקופת כהונה נוספת לא תלויים בהצלחתו או כישלону לפתור את הסכסוך אלא ביכולתו להגדיל את צמיחת המשק האמריקאי ולייצר מקומות עבודה, יחליט להירתם אישית למאמץ לאלץ את הצדדים לנטוש את עמדותיהם הנוכחיות ולהיכנס למשא ומתן בנושאי הליבה. נאומה האחרון של מזכירת המדינה קלינטון (בפורום סבן בתחילת דצמבר 2010) אין בו כדי להעיד בבירור על הגישה אותה יאמץ הנשיא במידה ויחליט להגביר פעילותו בנושא.

המשך הפעלתנות האמריקאית, לא כל שכן העלאת רמת המעורבות תחשוף פעם נוספת את חילוקי הדעות המהותיים בסוגיות הקשורות לאסטרטגיה ולטקטיקה של המשא ומתן. גם בנושא הגרעין האיראני, ניתן להצביע, מעבר להתבטאויות ברמה ההצהרתית, על חילוקי דעות בין שתי המדינות, הנובעות ממיקומן הגיאוגרפי וממאזן אינטרסים שונה. אחרי הכול, בשונה מישראל, ארצות הברית אינה רואה באיראן גרעינית איום קיומי על כל המשמעות הנובעות מכך לגבי פתרון המשבר.

עם זאת יש לציין, כי בצד חילוקי הדעות המדיניים, פעל ממשל אובמה להידוק היחסים הביטחוניים בין שתי המדינות, מתוך הבנה שחזוק בטחונה של ישראל יגדיל את מרחב התמרון המדיני שלה במסגרת המשא ומתן ובמקביל יחזק את ההרתעה הישראלית בהקשר לאיומים האזוריים, הניצבים לפתחה ובראשם האיום האיראני על נגזרותיו האזוריות.

בסיכומו של דבר - כמדינה חסרת אלטרנטיבות מבחינת שותפויות אסטרטגיות, נגזר על ישראל לעשות כל אשר לעיל ידה כדי לשמר את תמיכת ארצות הברית שהינה בת הברית היחידה שלה. התנהלות המניחה סימטריה ביחסים כמו גם מעין דטרמיניזם מבחינת תמיכת ארצות הברית בישראל, מעמידה את היחסים המיוחדים בסכנה. האתגרים הקשים הניצבים בפני ישראל בשנים הקרובות מחייבים עשיית כל מאמץ לשמר את מערכת היחסים, אשר במציאות של שינויים בפניהם ניצבת ארצות הברית בעשורים הקרובים, אינה מובנת מאליה.